

ДО ІСТОРІЇ СЕЛА ВЕДИЛЬЦІ ЧЕРНІГІВСЬКОГО РАЙОНУ

Перші поселення на горбистих берегах річки, згодом названої р. Пакулькою, лівого притоку р. Дніпра, з'явилися в XVI–XVII столітті. В історичних документах назва села «Деревня Видельци» згадувалась уже в 1619 р. як об'єднання хуторських поселень: Дворец, Старосілля, Малосілля, Рословка та ін. У 1730 р. населення села складалося з 159 монастирських селян, а до 1924 р. поступово збільшилося до 2768 людини, об'єднаних в одноосібних господарствах. З кількох версій походження сучасної назви більш вірогідною є: від назви гори «Видельци», де в XVIII столітті була збудована церква, навколо якої продовжувало розбудовуватися село з успішними землеробством, тваринництвом, різноманітними сільськогосподарськими ремеслами. Під час колективізації тридцятих років XX століття заможні одноосібні господарства були ліквідовані та організовані два колгоспи.

Ключові слова: Чернігівський район, село Ведильці, історія розвитку, господарство.

Якщо перекази предків з життя села Ведильці та щорічні спостереження за зміною його природи не фіксуються, то об'єктивність історії поселень втрачається. Послідовність подій виникнення і розвитку населеного пункту повинна базуватися на вирішенні низки важливих питань – коли, де, чому і в яких природно-кліматичних умовах з'явилися перші поселенці на сучасній освоєній площі? Як змінювалося життя перших поселень? Які позитивні чи негативні фактори впливали на їхній побут і розвиток? Чому в корінних селян мова така, а не інакша? Із низки подібних питань історично достовірним можна вважати фактор первинних надзвичайно сприятливих природно-кліматичних умов для першого поселення: повноводна річка із притоками і протоками та численні озера мали багаті рибні ресурси. В окремих ділянках лісу водилася дичина, долини і безкраї поля рясніли квітами і соковитими травами. На берегах плавнів і зеленої річкової долини височіли яскраво золотисті піщані дюни (Горбельовка*), які за кілька кілометрів можна було спостерігати ще в 50-ті роки минулого XX-го століття.

З часів перших особистих сприйнятів річки, поля, лісу, болота і луків з численними заводненими кар'єрами відпрацьованих покладів торфу і ознак колишніх дамб, водяних млинів, порівняння із року в рік стану цих виробничих і геоморфологічних форм в різні пори року, особливо, після весняних повенів і літніх злив, то вражали зміни основного русла, згодом названого р. Пакулькою, з підсиленою ерозійною дією бокових притоків (Малейки, Чоботарки – правих; В'язовки, Кархівської, Дранівської – лівих та ін.) (див. рис.). Напрошується висновок, що басейн річкової системи утворився наприкінці танення Дніпровського льодовика (~200-100 тис. р. тому), а протягом багатьох тисячоліть така система створювала специфічні геоморфологічні форми рельєфу на площі майбутнього села. Піщані горби поблизу берегів, горбистий рельєф зустрічаємо в сучасному лісі (Шелухова гора, Страмоуска, Памірки), протяжні піщані субпаралельні гряди з міжгрядовими пониженнями (пагонами: Пагун, Любецької пагон, пагон вздовж дороги на с. Мньов та ін.). Такі форми свідчать, що річкова мережа з притоками, протоками і природними джерелами води утворилася

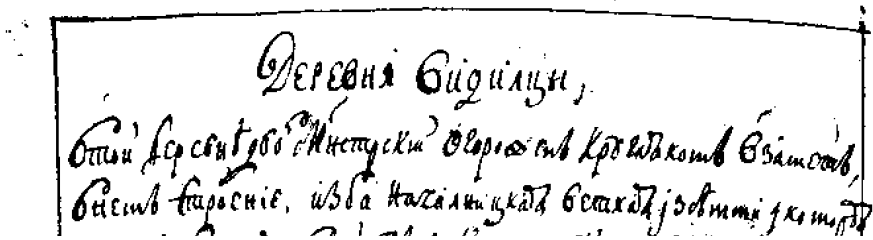
---

* Тут і далі всі власні назви приведені згідно з місцевим (Ведильцівським) діалектом.

на східній межі льодовика. Уже за один-півтора кілометра на схід від русла основної річки ознак льодовика не зустрінuto, простори полів були тоді і зараз є відносно підвищеними.

Отже, у першому тисячолітті нашої ери в басейні основної річки природним шляхом сформувався ландшафт із міжріч піскуватих гряд і підвищень, прибережних піщаних горбів і височинь, яким перші мандрівники давали назви, що збереглися до наших днів: Горбельовка, Локотьков, Відельци, Могилев, Білі Кручі та ін., походження яких говорило само за себе. Наприклад, з однієї високої прибережної гори проглядався чудовий краєвид з рельєфними деталями і особливостями річкової системи, окремими кущами лози і дерев. Тому і назвали гору «Відельци», а в давні часи православ'я збудували там церкву, яку в 30-их роках при «будівництві комунізму» зруйнували. Зразу за горою русло основної річки (Пакульки) об'єднувалося з двома притоками – Кархівським і Драньовським, що з гори мало вигляд виделки (див. рис.). На ділянці злиття русел утворилося велике озеро з островом посередині, на якому найвірогідніше з'явилося перше поселення і, можливо, оточений частоколом будинок (будівлі), тому що в народі збереглася назва цього острівка, зараз оточеного болотами, – Дворец. Скоріше за все це був монастирський двір, про який зазначено в описі Видельців 1755 року: «В той деревне двор монастирський огорожен... в нем строение изба начальницкая...» У довоєнний час там був клуб, господарські будівлі. Частину заболоженого озера у 80-ті роки земснарядом очищено, це організував колишній голова колгоспу М. І. Шпилька.

Підтвердженням існування подібної будівлі на острові знаходимо в реєстрі архіву 1729 року – «Дворец преежий монастыря Киево-Печерской Лавры» [1].

У середині XVIII століття, коли Ведильці входили до складу Пакульської промислової вотчини Києво-Печерської лаври, у цьому місці знаходилися споруди монастирського двору, про який зазначено також в описі Видилців 1755 року: «В той деревне двор монастирський огорожен кругляком в замет, в нем строение изба начальницкая... За начальницкой избой коморка... и за оною колодязь ставнейх огорожен... Против колодезя комора рубленая под крышкя дрань за которая пекарня з сенми... За пекарне клетка для вяле сиров на столпах в ставне зделанная... Подле пакарне погреб входить з двома дверми з дубини рубленых... Подле ворот овчарская курная изба з сенми... Во дворе кошара для скота з сараями рубленными соломою покритими. При дворе огородов два ворем огорожений» [2]. У довоєнний час там був клуб, адміністративні та господарські будівлі, що були спалені гітлерівцями у 1943 році.

Геоморфологічні спостереження долини р. Пакульки і її притоків свідчать, що ця основна артерія в часи Київської Русі для невеликих човнів і парусників була судноплавною. Широка річка мала глибину 2-3 м, судячи по тих вирізах, заглибленнях і ямах, що збереглися до цього часу. Тобто перші мандрівники до місць осідлості на пагорбах припливали на човнах по воді від р. Дніпра. Цілком ймовірно, що мандрівники, неодноразово припливаючи і відпливаючи до забудованих місць від гирла річки до її верхів'я, називали таку водну артерію провідною, ведучою або Ведилкою. Проте нелогічно, навіть тоді в давнину, називати так окремий пункт з незрозумілою заміною закінчення назви Ведилка на Ведильці. Першим поселенням був хутор без назви. Прибували інші групи людей. Вони оселялись у сприятливих місцях на берегах річки, озер, біля джерел, групуючись в окремі хутори. Згодом, за різними ознаками, з'являлися їхні назви – за прізвищами сімей, прикметами місцевостей

тощо. Поступово, внаслідок розселення сімей, хутори утворювали єдине село, а згодом хуторські поселення стали називатися вулицями (табл.1).

Таблиця 1.

Перелік назв хуторів по умовній черзі та часу появи

1. Старосілля	9. Круг
2. Малосілля	10. Пагун (Харбин)
3. Рословка	11. Милий Хутор
4. Бусловка	12. Хабловка
5. Самойловка	13. Драньовка
6. Яковенковка	14. Балакиновка
7. Охоновка	15. Турицин
8. Чечовка (острів)	16. Карховка (через поле) *

Стосовно походження назви села «Ведильці» існують різні думки:

від назви річки Ведилка [4];

від назви високої гори Відельци (див. рис.);

від назви місцевості злиття течій трьох, в минулому повноводних, річок, що на місцевому діалекті звучала як «Видьолка» (виделка)(див. рис.).

Згадана у джерелі [4, ст. 694] річка Ведилка як приток р. Пакульки (теперішня долина, рів. Карховський) не могла бути основою для назви села тому, що перші поселення виникли осторонь. Вірогіднішою, але в історичному плані нелогічною була також назва від слова болотисто-озерної місцевості злиття річок «Видьолка» (білоруський говір). У перших історичних письмово зафіксованих документах виникає назва «Видилци» [1, 2], яка, напевне, була у вжитку місцевих селян і навколишніх поселень. Назва, очевидно, походить від високої гори Відельци, яка в свою чергу була природною – з її вершини відкривався чудовий живописний краєвид, відкритий, ще не зарослий густими лісами і гаями (див. рис., карту). На її вершині згодом у 70-х рр. XVIII ст. була побудована церква, на жаль, знищена в 30-тих роках минулого століття. На перших географічних, наступних топографічних, адміністративних і навіть на геологічних картах [5] село звалось Видельци (рос. «Видельцы»). Тільки протягом XX-го століття вже назва трансформувалася на «Ведильці»(див. карту).

Отже, перша згадка про населений пункт як об'єднання хуторів була в 1619 р. [4]. Село продовжувало активно заселятися і господарськи розвиватися. Вже в 1730 році населення складалося з 159 монастирських селян, а до 1924–1928 р. р. кількість осіб збільшилася до 2768 людини [4]. Трудолюбиві жителі і новосели займалися не тільки землеробством і скотарством, а й різноманітними ремеслами – будівельними, деревообробними, плотницькими, столярними, ткацькими, кравецькими, кузнєцькими, мукомольними і маслобойними та іншими, а такі місцеві умови, як віддаленість від промислових центрів і погіршення водного шляху сполучення (обміління річки), змушували селян майже повністю переорієнтуватися на ремісниче самообслуговування. Об'єктивні дані свідчать, що з кожним століттям заможність і добробут селян поліпшувалися. Так, наприклад, у 1755–1769 р. р. 87 сімей у своїх господарствах мали 55 коней, 94 воли, 151 корову, 245 овець, 25 кіз, 55 свиней [2,4]; у 1924 – 1928 р. р. (перед колективізацією) у складі 2768 жителів села бідняками вважалось тільки 379 людини, інші були середняками і заможними (табл. 2).

На широких степових просторах пахотні землі освоювалися за межами села, в першу чергу, біля кругів, заповнених водою (невеликих озер карстового походження), і в зволожених низовинах. До останнього часу збереглися назви полів і озер

* Перша письмова згадка про сусідське село Кархівка датована 1712 р., тоді як згадку про «Видельці» зустрічаємо в грамотах короля Сігізмунда III в 1619 р. [4]. Розміщення будівель Кархівки, сучасного села, свідчить, що перші хуторяни поселялися близько озер і джерел води вздовж верхів'я притоки Ведилки (Карховського).

за прізвищами господарів, які ці землі обробляли – Кабенкові Дуброви, Сидорове, Козляничине поле, Смоліговка, Фролова гора, Приходьки, Рувль Берізник; озера (круги): Рогозин, Ракитний, Василюв, Назаров, а серед піщаних гряд і горбів, що простяглися на 12 км до самого Дніпра – Воробейков і Свиной круги, Зномова копанка. На піщаних і піскуватих ділянках в останні два століття активно проводилися лісонасадження. Сьогодні безлісі ділянки до самого Мньовського болота і дніпровських плавнів зустрічаються тільки на площах планових вирубок вікових сосен і беріз.

Отже, простий перелік іменних земельних ділянок, водних джерел, іменних і колективних ремесел, широка галузь одноосібного тваринництва, інтенсивне землеробство на лоні сприятливих природних умов свідчать про те, що жителі села Ведильці в дореволюційний період в переважній своїй більшості були заможними селянами (табл. 2).

– У нашому селі панів не було, – згадували старожили, – одноосібно було кращим життям.

Географічна карта XIX століття

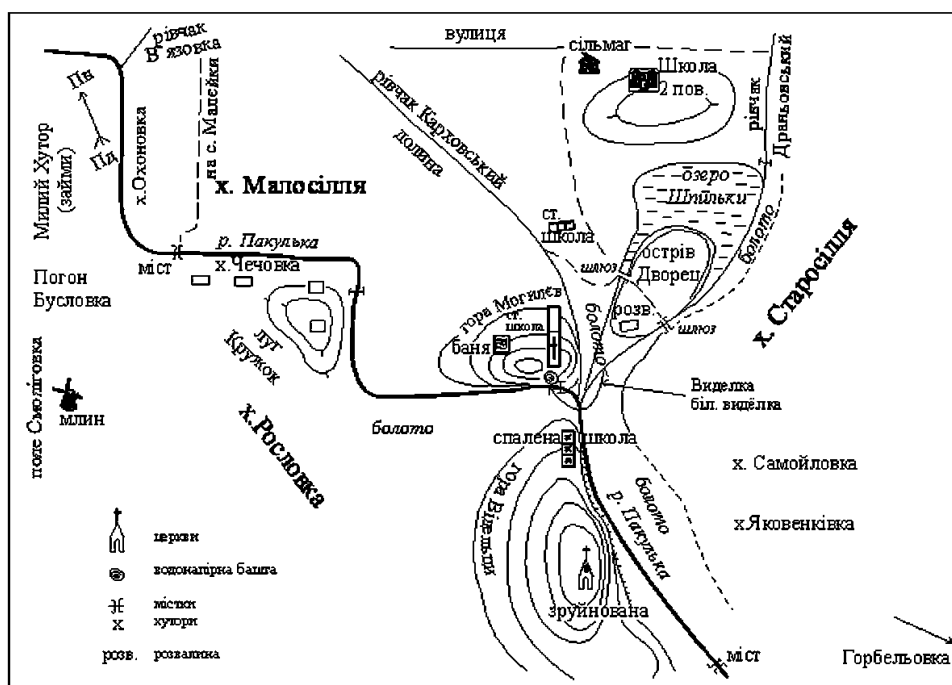
Корінним чином змінилося життя і розвиток села після колективізації його жителів, з організацією двох колгоспів і практичного знищення одноосібних господарств. Але цей період історії села потребує особливої уваги, неполітизованого розгляду, аналізу і об'єктивного викладу.

За надані архівні документи автор висловлює щиру подяку Андрію Леонідовичу Курданову.

Таблиця 2. Заселення і розвиток села Ведильці (за даними [4])

Роки	Демографія, кількість		Земля, десятин, пахотна всього	Ремесла, кількість
	дворів, сімей	людей		
1755-1769	68, 87 сімей [1]	н.д.*	174/н.д.	землеробство, скотарство, деревобробка, добування смоли, дьогтю
1859-1866	218	1635	н.д./7463	25 вітряків** 10 крупорушек, 7 маслобен, 2 цегельні, 2 кузні, 39 кустарів
1896-1901	276	1511	н.д.	
1919-1928	501	2768	2319/3065	

СХЕМА ДИТИНЦЯ СЕЛА ВЕДИЛЬЦІ (складена автором)

1. Центральний державний історичний архів Києва (ЦДАК), ф. 108, оп. 2, спр. 1893, арк. 42. Реєстр 1729 р.

2. Центральний державний історичний архів України у м. Києві, ф. 128, оп. 4 (вотчини), спр. 118, арк. 44 зв., 1755 р.

3. Чернігівський державний архів Чернігівської області, ф.р-942, оп.1, спр. 6399, арк.23. – Топографічна карта Пакульської волості.

4. История городов и сел Украинской ССР. Черниговская область. Киев: Институт истории Академии наук УССР, 1983. – С. 694–700.

5. Структурная карта Днепроовско-Донецкой впадины. Масштаб 1:500000 /Ткачишин С.В., Самойлюк А.П., Забелло Г.Д. – Киев: Укргеофизика, 1985. – 1 л.

* н. д. – відсутність даних

** На географічній карті XIX століття на околицях села позначено тільки вісім вітряків. Решта – можливо, всі вітряки Пакульського волосного правління. Збереглися деякі персификовані назви млинів села – Оліфіїв, Ціпакові (три), Муровца.

Иван Рослый

К ИСТОРИИ СЕЛА ВЕДИЛЬЦЫ ЧЕРНИГОВСКОГО РАЙОНА

Первые поселения на холмистых берегах реки, со временем названной р. Пакулькой, левого притока р. Днепра, появились в XVI-XVII столетиях. В исторических документах название села «Деревня Видельцы» упоминалось уже в 1619 г. как объединение хуторских поселений – Дворец, Староселье, Малоселье, Рословка и др. В 1730 г. население села составляло 159 монастырских крестьян, а до 1924 г. постепенно увеличилось до 2768 человек, содержащие единоличные хозяйства. Среди нескольких версий происхождения современного названия села более вероятной следует считать – от названия горы «Видельцы», на которой в XVIII столетии построена церковь, а вблизи ее продолжало застраиваться село с успешными земледелиями, животноводством, разнообразными сельскохозяйственными ремеслами. Во время коллективизации сельского хозяйства 30-х годов XX столетия зажиточные единоличные хозяйства были ликвидированы, организовано два колхоза.

Ключевые слова: Черниговский район, село Ведильцы, история развития, хозяйство.

Ivan Roslyy

SOME HISTORICAL FACTS ABOUT VEDILTSY VILLAGE, CHERNIGOV DISTRICT

The first settlements on the hills of the river later called Pakulka, left tributary of the Dnieper river, were built in the 16th-17th centuries. Historical sources tell that the name of the village 'Videltsy village' was mentioned as early as 1619 as an association of farm-steads, namely: Dvoretz, Staroselie, Maloselie, Roslovka and others. There are several hypothesis explaining the etymology of the modern name of the village, beginning from the ancient «Palace of Kiev-Pechersk Lavra Monastery» dated back to 1729, the most probable one being derivative from the name of the mountain 'Videltsy', on which in the 18th century a church was built where about a village started building on with successful farming, cattle-breeding, various agricultural occupations developing. In 1730, the population of the village was 159 of monastery farmers. In 1755–1769 as many as 87 village families had 55 horses, 94 oxen, 151 cows, 245 sheep, 25 goats, 55 pigs in their households. The 18th and 19th centuries for the village were marked by active development of individual handicraft trades. From 1859 to 1928 as many as 39 handicraftsmen possessed 25 windmills and watermills, 10 hulling mills, 7 oil mills, 2 brickworks, 2 smithies. Building, carpentry, timberwork, weaving and clothing manufacture were widely developed. By the beginning of the 20th century 2319 dessiatinas of fertile plough-lands were cultivated, so, together with pastures, the village possessed 3065 dessiatinas of land. Out of 2768 village residents only 379 people were considered poor, the rest were mainly prosperous peasants.

During collectivization of the thirties in the 20th century, prosperous individual farms were liquidated, and two collective farms were organized instead.

Key-words: Chernigov district, Veditltsy village, development history, household.